

Dede Korkut Hikâyelerinin Ronald B. Tobias'ın Kurgu Teorisine Göre İncelenmesi

Analysis of Dede Korkut Stories According to Ronald B. Tobias's Fiction Theory

Yrd. Doç. Dr. Atif AKGÜN*
Arş. Gör. Mehmet Emre ÇELİK**

Özet

M. Fuat Köprülü'nün “*Türk Edebiyatının bütün eserlerini terazinin bir kefesine koyun, diğer kefesine Dede Korkut'u koyun, Dede Korkut ağır basacaktır.*” sözleriyle önemine vurgu yaptığı Dede Korkut Hikâyeleri, arz ettiği önem ile sadece Türk Dünyası Edebiyatlarının değil Dünya Edebiyatının da önemli eserlerinden biridir. Dede Korkut Hikâyelerinin Dünya Edebiyatında taşıdığı önemi ortaya koyma yolunda birçok değerli çalışma yapılmış ve yapılmaya da devam edilmektedir. Bu çalışmada, söz konusu çalışmalara bir katkı sunma amacıyla hikâyelerin kurgusal yapısına odaklanılmış ve Dede Korkut anlatısında yer alan kurgu tiplerinin evrensel yönü incelenmiştir. Mukayese ve örnekleme yönteminin kullanıldığı bu çalışmada, Ronald B. Tobias'ın evrenselliği önceleyen 20 temel kurgu tipi ölçek olarak tercih edilmiştir. Bildirinin sonuç kısmında ise çalışma sonucu elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Anlatı, Anlatıbilim, Dede Korkut Hikâyeleri, Ronald B. Tobias, Kurgu, Olay Örgüsü.

Abstract

The Dede Korkut stories that M. Fuat Köprülü emphasizes the importance of them with the words “*put all the works of Turkish literature on one pan of the balance and Dede Korkut stories on the other pan, Dede Korkut will weigh.*” is not only one of the most important works of Turkish Literature but also the world literature. It has been written a lot of valuable works to demonstrate the importance of Dede Korkut stories in world literature and it continues to be written. In this study, it's focused on the fictional structure of the stories to contribute to these studies and it's examined the universal aspect of fiction types in Dede Korkut narratives. In the study, it's used the comparison and sampling method as a scale and it's preferred twenty basic fiction types of Ronald B. Tobias aiming to become universal. At the conclusion part of the study, the results of findings are discussed.

Keywords: Narrative, Narratology, Dede Korkut Stories, Ronald B. Tobias, Fiction, Storyline.

Giriş

Türk Edebiyatının en önemli eserlerinden biri olan Dede Korkut Hikâyeleri, Halkbilimin inceleme alanında olan bir destanî halk hikâyesi olması yanında; “anlatı” olması yönüyle edebiyat biliminin tüm disiplinlerinden araştırmacının da üzerinde çalışabileceği zengin bir içeriğe sahiptir.

Edebî bir anlatı olan Dede Korkut Hikâyelerinin olay örgülerine, modern edebiyat inceleme yöntemlerinden biri olarak kabul edilen ve genellikle yeni edebiyat incelemelerinde kullanılan Ronald B. Tobias'ın kurgu teorisi esas alınarak odaklanması, araştırmacıları ‘metinlerarasılık’ bağlamında önemli verilere ve bulgulara götürecektir.

Temelde herhangi bir edebî türe ait bir anlatının 20 temel kurgu etrafında şekillendiğini iddia eden Ronald B. Tobias'a göre anlatılar genellikle “*Araştırma, Serüven, Kovalamaca, Kurtarma, Kaçış, İntikam, Bilmece, Rekâbet, Haksızlığa Uğrama, Ayartma, Metamorfoz, Değişim, Olgunlaşma, Aşk, Yasak Aşk, Fedakârlık, Keşif, Gereksiz Aşırılık,*

*Düzce Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Yeni Türk Edebiyatı ABD, aakgun@duzce.edu.tr

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Türkçe Eğitimi ABD, mehmetemre.celik@omu.edu.tr

Yükselme ve Düşme” olarak adlandırılan kurgular etrafında şekillenir. İçeriğinde 12 ana hikâyeyi barındıran Dede Korkut anlatısındaki hikâye parçalarının, olay örgüleri bağlamında ele alınmasında ve söz konusu hikâyelerin Tobias’ın kurgu tipleriyle ne ölçüde örtüştüğünün belirlenmesinde özellikle mukayeseli ve örneklemeli inceleme yöntemlerinin kullanılması yerinde olacaktır.

Ronald B. Tobias, anlatı türlerinin tamamının temelde 20 tip kurgu ile üretildiğini iddia eden savı ile anlatı yazarlığına girişen kimselere yol göstermeyi ve evrensel olan olay örgülerine ulaşmayı hedeflemiştir. Sadece Türk Dünyası Edebiyatlarının değil, Dünya Edebiyatının da önemli bir eseri olan Dede Korkut Hikâyelerinin, evrensel edebî niteliklerinin “olay örgüleri” bağlamında ortaya konulmasında Tobias ve öğretisi güncel bir ölçektir.

Bu çalışmada bir “anlatı” olarak ele alınan Dede Korkut Hikâyelerine ve odaklanılan husus olan hikâyelerin olay örgüleri konusuna geçmeden önce “anlatı” kavramına anlam boyutu çerçevesinde değinmek yararlı olacaktır.

Günümüzde destan, masal, öykü, hikâye, roman, tiyatro vb. gibi bünyesinde belli bir tahkiye (öyküleme) barındıran edebî türler ait oldukları edebî sahalara, tür, yapı ve biçim özelliklerindeki farklılıklar itibarıyla genellikle birbirinden bağımsız olarak düşünülmektedir. “Anlatı” kavramının temelinde yatan düşünce ise tahkiyeye dayalı söz konusu türlerin temelde bir “yazar”, “anlatıcı” ve “okuyucu”dan oluşması bakımından ortaklık arz ettiği (Dervişcemaloğlu, 2014: 116). Bu bağlamda “anlatı” kavramı söz konusu edebî türler bakımından bir üstyapı niteliği taşımaktadır.

“Anlatı” kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında Gerard Genette, Roland Barthes, Tzvetan Todorov, A. J. Greimas, Claude Bremond, Henry James, Norman Friedman vb. gibi yabancı araştırmacıların, “*anlatının tanımı, işlevleri, eylem ve söylev düzeyi, zaman ve mekânı ele alışı*” gibi konularda farklı görüşler ileri sürmüş olsalar da edebî türler bağlamında “anlatı”yı bir üstyapı olarak ele aldıkları ve anlatı kavramının kuramsal boyutta gelişmesinde öncü isimler oldukları söylenebilir (Batur, 1979: 132-146).

Türk Edebiyatı dairesinde görülen edebî türlerin kendi özerk yapıları bir yana bırakılarak “anlatı” düzleminde bir arada değerlendirilebileceği ya da ortaklık arz ettiği yönündeki düşüncelerin belirgin bir hâl alması Cumhuriyet Döneminde ağırlık kazanmıştır. N. Cumalı’nın “*Masal olsun roman olsun, ikisi de anlatı sanatıdır.*”¹ sözleri ya da Cevdet Kudret’in anlatı tanımına hayal ürünü olayları da katarak “*Anlatı gerçek ya da hayal ürünü olayların anlatılmasıdır. Eskiden bu kavram için tahkiye terimi kullanılırdı.*” (Önertoy, 2004: 192) şeklindeki açıklamaları anlatı konusunda sözü edilen yeni yaklaşımı yansıttığından değerlidir. Yine Şerif Aktaş’ın yakın dönemde “*Anlatma Esasına Dayalı Edebî Metinlerin Tahlili*” başlığıyla yayımlanan eserinde anlatı kavramını roman dışındaki türlere de genelleyerek incelemesi değerlidir (Aktaş, 2015: 35-36). Aktaş bu durumu, “*(...) edebî türler üzerinde dikkatlerini yoğunlaştıranlar türlerin kendi içerisinde bitmediğini, varlıklarını sürdürerek zamanın getirdiği yeniliklerden yararlanıp varlıklarını sürdürdüklerini açık ve kapalı olarak ifade etmek zorundadırlar.*” (Aktaş, 2015: 35-36) sözleriyle ifade etmektedir. Ona göre de, destan, hikâye, mesnevi, roman vb. her türlü metni anlatma esasına bağlı edebî metin olarak kabul etmek, her biri bünyesinde belirli bir kurmacayı ihtiva ettiği ve kendi içerisinde ele alınabilir olduğu için daha isabetli olacaktır (Aktaş, 2015: 36). Çalışmada kurmaca anlatı kavramına dâir giriş niteliğindeki düşüncelerimiz, anlatıbilim alanında önemli çalışmaları olan Dervişcemaloğlu’nun şu ifadeleriyle sonlandırılabilir:

“Genel olarak insanoğlunun tecrübesini şekillendiren en temel strateji olarak nitelendirebileceğimiz anlatı, bu özelliğiyle evrensel bir boyut taşımakta ve neredeyse bütün bilim dallarının merkezinde yer almaktadır. Son yıllarda yapılan araştırmalar, akıl yürütmeyi ilk önce anlatıların sunduğu yapı vasıtasıyla

¹ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&kelime=ANLATI

öğrendiğimizi göstermektedir. (...) Bilindiği gibi edebiyat, 'sadece hayatın yatay düzlemde (yani okuyucuyu başka türlü karşılaşamayacağı olaylar, mekânlar ve kişilerle temasa geçiren) bir uzantısı değil, aynı zamanda dikey düzlemde (yani okuyucuda daha derin, daha keskin ve daha tam bir tecrübe yaşatan) bir uzantısı'dır. Bu açıdan bakıldığında kurmaca anlatılar, gerçek dünyanın kurgusal bir temsilini sunan kurmaca dünyalar olarak görülebilir." (Dervişcemaloğlu, 2014: 59-60)

1. Ronald B. Tobias ve Kuramı Üzerine

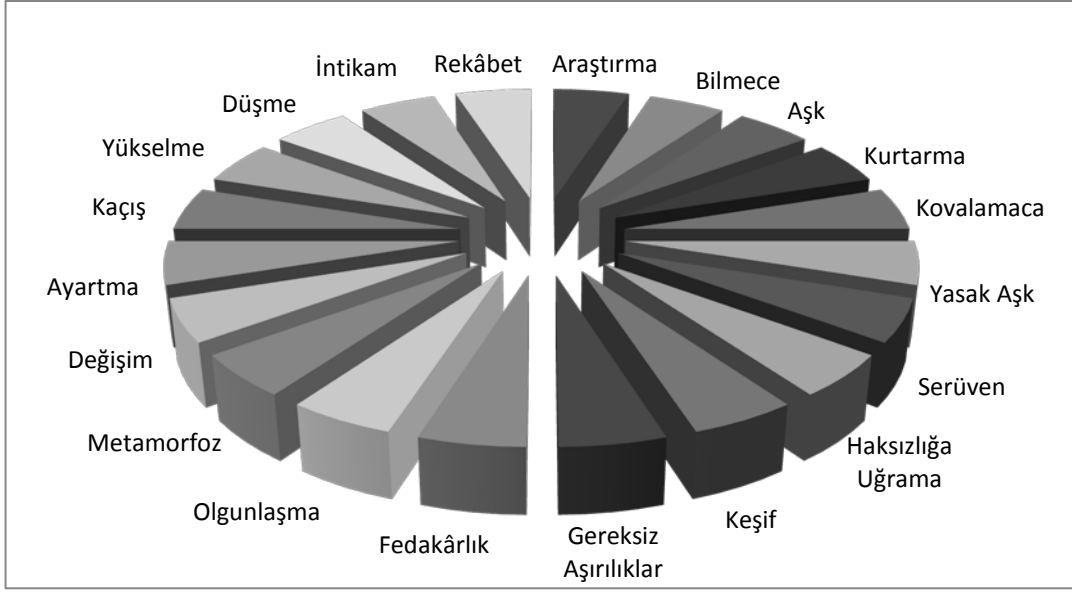
Anlatı türlerinin en eski örneği kuşkusuz destanlardır ve tarih boyunca birçok toplumun kendisine özđü destanı olmuştur. Destanlar çoğunlukla dünyanın ve insanoğlunun nasıl yaratıldığını, bir ulusun hangi soydan geldiğini, yiğitlik öykülerini, eski savaşları, göçleri, coşkulu ve genellikle abartılı bir anlatımla dile getiren uzun anlatılardır. Eski çağların ürünü olan destanlar daha sonraki dönemlerde halk öyküleri ve masal aşamasını geçtikten sonra modern zamanlarda yerini roman, öykü, deneme, tiyatro vb. gibi türlere bırakmıştır. Sözü edilen bu edebî türlerde de yer alan "kurgu" kavramının tarihselliği Tobias'ın deyimiyile açıklanacak olursa, bugün edebiyat eserlerinde Dünya Edebiyatlarının en eski kurgularının kullanıldığı söylenmelidir. Zira kurgu, bütün sanatlar içinde modaya uymayan çok az şeyden biridir (Tobias, 1996: 72).

Bu çalışmada anlatı türlerine uyguladığı kurgusal yaklaşımı esas alınan Ronald B. Tobias, Montana State Üniversitesi'nin Film ve Fotoğraf Okulu'nda bilim ve doğa tarihi sineması profesörüdür. On beş yıldır Discovery Channel'da yapımcı olan Amerikalı ünlü yazar, Discovery Channel ve Animal Planet için otuzdan fazla doğa ve tarih belgeselinin metin yazarlığını ve yönetmenliğini yapmıştır.² Türkçeye "*Roman Yazma Sanatı*" adıyla çevrilen eseri, örneklem eserleri ağırlıklı olarak romanlardan oluşmakla birlikte edebî türleri "anlatı" olarak görmesi ve çözümlemelerini bu anlatı kavramı üzerinden gerçekleştirmesi bakımından önemlidir. Tobias'ın kurgu teorisi, "anlatı"ların kurgu çözümlemeleri konusunda yakın dönemde ileri sürülmüş ve güncelliğini koruyan tezlerden biridir.

Amerikalı ünlü yazar Ronald B. Tobias'a göre çocuklukta zihin, yaratıcılığın el değmemiş bahçesine benzer. Bu yetenek ileriki yaşlarda çoğu kez edebiyat türü denemelere dönüşür. Yazma denemelerindeki ilk başarısızlıklar kişiyi asla düş kırıklığına uğratmamalıdır. Zira insanlık tarihi boyunca ortaya konan tüm anlatılar benzer olay örgüleri etrafında gelişmekte ve anlatıcı/yaratıcıya sadece bu kurgulardan birini seçmek kalmaktadır. Başka bir deyişle, tüm zamanlarda iyi öykü yazmanın ve onları güncel hale getirmenin anahtarı, anlatıda kullanılacak kurguyu iyi seçmektir.

Tobias'ın söz konusu eseri bütün kurgu türlerinden seçilmiş 20 temel konuyu kapsar. "*Araştırma, Serüven, Kovalamaca, Kurtarma, Kaçış, İntikam, Bilmece, Rekâbet, Haksızlığa Uğrama, Ayartma, Metamorfoz, Değişim, Olgunlaşma, Aşk, Yasak Aşk, Fedakârlık, Keşif, Gereksiz Aşırılık, Yükselme ve Düşme*" adlarıyla eserde yer alan konular, anlatıcının kendince kurgulayabileceği biçimde çözümlenmiş, iyi ve kötü unsurlar tüm yanlarıyla belirtilmiştir. Eserde, okuyucunun kalbine ulaşmanın yolu, ayrıntıları ve evrensel etkiyi belirlemedir. Bu noktada Tobias, ağır bir akademik tartışmaya değil, kolay uygulanabilir "ne yapmalı?" ve "nasıl yapmalı?" türünden önerilere yer vermektedir.

² <http://www.harpercollins.com/cr-107488/ronald-b-tobias>

Grafik 1: Ronald B. Tobias'ın 20 Temel Kurgu Tipi.

Tobias'a göre ortada bir anlatı varsa mutlaka bir de yaratıcı vardır, bu anlamda o, anlatıda mutlak bir anlatıcıyı esas alması bakımından, Dede Korkut Hikâyelerinin doğrudan anlatı dâhilinde değerlendirilebileceğini göstermektedir. Onun "anlatı" kavramına yüklediği anlam "anlatı" kavramı konusunda ileri sürülen yerli ve yabancı araştırmacıların yukarıda sözü edilen görüşleriyle ortaklık arz eder.

Tobias'ın kurgu teorisinin evrenselliği bir bakıma ortaya koyduğu tarihsel iddiasından kaynaklanmaktadır. Kurgu insan davranışları için bir eylem planı ise binlerce yıllık insan davranışları belirli kalıplarda benzer eylem ve duygu örnekleri geliştirmiştir (Tobias, 1996: 72). Üç bin yıl önceki Atinalı bir Yunan yurttaşı ya da beş bin yıl önce Memfis'teki bir Mısırlı tacir ile ortak yanlarımız vardır (Tobias, 1996: 183). Dolayısıyla insanlar kendilerini benzer şartlarda benzer olay örgülerinin içinde bulurlar. Roman sanatının "fiction" olarak temel unsur saydığı "kurgu" biriciktir ve onun özgünlüğünü teslim etmek gerekir. Nitekim Tobias'a göre yere düşürülen bir bozuk para her seferinde farklı bir yol izler ancak Tobias'taki ortak kalıplara ulaşma çabası onun birçok anlatıdaki benzer kurguları belli gruplarda kolaylıkla toplayabilmesini sağlamıştır. Bu bağlamda "arayış", "kurtarma", "mücadele" ve "intikam" gibi kurgu tipleri ortak olmakla birlikte bu kalıba uygun olarak üretilmiş herhangi bir anlatı, kendi özerk dokusunu (konu, kişi, zaman, mekân vs.) oluşturacaktır. Bu noktada onun öğretisinin en özgün yönü, belirlenen kurgu tipinde bir anlatı oluşturmada ortaya koyduğu önerileridir. Her bir kurgu tipinin anlatıya dönüştürülmesi ve zenginleştirilmesinde yaratıcının izleyeceği basamakları listeleyen Tobias'ın bu yol haritası, en basit kurguları dahi zenginleştirme potansiyeline sahip olması bakımından önem kazanmaktadır.

Tobias'ın hikâye ve kurgu kavramlarını ele alışında tahkiyeyi öne çıkarması onun anlatıyı önceliğini göstermesi bakımından değerlidir. O, bu hususta kurguyu hikâyeden çok kolay ayırır ve hikâyeyi olayların basit bir sıralaması olarak ayırt eder. Burada dikkat edilmesi gereken husus Tobias'ın "hikâye" ile öyküleme edimini kastediyor olmasıdır. Ona göre kurgu ise okuyucunun bu olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisini sorgulamasıyla ve "bu olay neden oldu?"yu sormasıyla başlar. Tobias'ın söz konusu düşünceleri Anlatıbilimin öncü isimlerinden Manfred Jahn'ın anlatı-öykü ayrımı ile örtüşür. Jahn'a göre öykü, içinde karakterlerin yer aldığı bir olaylar dizisidir. Anlatı ise bir öykü anlatan ya da sunan her şeyi kapsar (Jahn, 2015: 44). Bu anlamda edebî bir tür olan hikâye de bir anlatıdır ve çalışmamızda ele alınan Dede Korkut Hikâyeleri bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Tobias'ın eserinde her bir kurgu türünde verdiği örnekleri başta romanlar olmak üzere mitoslar, masallar, film senaryoları ve kısa öykülerden derlediği görülür. Nitekim Tobias bir dünya klasiği olan Dede Korkut dışında tezini örneklerken Dünya Edebiyatından birçok masalı ve miti kullanır ve bu eserlerdeki anlatıların kurgularına yer verir. Kurgularını örneklerken incelediği söz konusu anlatılardan bazıları ve kurgu tipleri şöyledir: Grimm Masalları (macera), Gılgamış Destanı (arayış), Tipik Peri Masalları (tutsaklık), Eski Yunan Trajedilerini (intikam), Hamlet (intikam), Kayıp Cennet (rekabet), Yunan ve Roma Tanrılarının Destanları (rekabet), Sindirella (rekabet), Adem ve Havva Kıssası (ayartma), Drakula (metamorfoz) ve Kurbağa Kral (metamorfoz).

Tobias'ın kadim Dünya Edebiyatının mit, efsane, destan, masal vb. sözlü eserlerinden derlediği bu geniş örneğine Batı Edebiyatlarının yazılı dönemlerinde verilmiş birçok klasiği eklemek de mümkündür. Bu anlamda Tobias'ın kurgu kuramını çok ciddi bir bibliyografik birikim ile örneklediği kuşkusuzdur. Türk Dünyası Edebiyatlarının zirve eserlerinden Dede Korkut Hikâyeleri, kimi klasik olay örgülerini Türk kültürüyle birleştiren yapısıyla, yerelden evrensel evrilen edebî eserlere verilebilecek en güzel örneklerden biridir ve Tobias kurgularının birçoğunu bünyesinde taşır. Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki bölümünde Dede Korkut anlatısı ve olay örgüleri konusu incelenecektir.

2. Bir Anlatı Olarak Dede Korkut Hikâyeleri

Türkiye'de Dede Korkut üzerine ilk çalışan bilim insanlarından Muharrem Ergin, Dede Korkut'un önemini vurgulamak için M. Fuat Köprülü'nün "*Bütün Türk Edebiyatını terazinin bir kefesine, Dede Korkut'u öbür kefesine koysanız, Dede Korkut ağır basar.*" sözünü nakleder. Türk edebiyatının başyapıtlarından olan Dede Korkut Hikâyeleri, bir edebiyat eseri olmasının yanında Türklerin tarihi, sosyolojisi, kültür ve dil özellikleri hakkında bilgiler de sunan kıymetli bir hazinedir (Ergin, 2002: 5).

Dede Korkut Kitabı'nın Fleischer tarafından bulunan Dresden nüshasında bir giriş ve on iki hikâye; Ettore Rossi tarafından bulunan Vatikan nüshasında ise bir giriş ve altı hikâye bulunmaktadır. Bu hikâyelerin her biri tek başına bağımsız ve bütün bir hikâye olarak karşımıza çıkmakta ve aynı zamanda hepsi birden büyük bir bütün, makro metin oluşturmaktadır (Üstünova, 2008: 138-144). Dede Korkut anlatıları Oğuzların kendi iç mücadeleleri, dış düşmanlarla mücadeleleri, olağanüstü varlıklarla mücadeleleri ve aşk olmak üzere dört ana konuyu barındırır. Hikâyelerden anlaşıldığı kadarıyla Dede Korkut, Hz. Muhammet dönemine yakın bir zamanda Oğuz halkı içinde yaşamış velayet sahibi, kâhin, bilge, hikmetli ve güzel sözler söyleyen bir ozandır. En zor zamanlarda, görüşleriyle Oğuz halkına yol gösteren, "Oğuz kavminin müşkülünü halleden" bütün Oğuzlar üzerinde birleştirici rolü olan yüce bir kişiliktir (Balyemez, 2011: 21).

Dede Korkut Hikâyelerindeki genel coğrafya incelendiğinde Doğu Anadolu ve Kafkaslar ile karşılaşılmaktadır. İslam dinine has unsurların azlığı ve bazı coğrafi isimler göstermektedir ki hikâyelerin asıl oluşum yeri Anadolu değil Oğuzların IX-XI. yüzyılda yaşadıkları Sırderya (Seyhun) bölgesidir (Ergin, 1995: 55). Bugüne kadar pek çok araştırmacının çalışmasına konu olan Dede Korkut Kitabı, Oğuz beylerinin şahsiyetinde Oğuz halkının kültürüne ve yaşayışına ilişkin çok önemli bilgiler içermektedir (Balyemez, 2011: 22-23). Hikâyelere göre Oğuzlar boylar hâlinde yaşamaktadır. Her boyun bir beyi vardır. Genellikle beylerin üç yüz, bey oğullarının ise kırk kişiden oluşan maiyeti, yakın silah arkadaşı vardır. Beylerin hanımlarının yanında da devamlı kırk ince belli kız vardır. Hikâyelerden hareketle Oğuz halkının temel geçim kaynağının hayvancılık olduğunu söylemek mümkündür. Hayvan sahibi olmak, yeni bir aile kurmuş olmanın, bir birey olmanın en önemli göstergelerinden biridir. Oğuzlarda aile, son derece önemlidir ve tek eşlilik hâkimdir. Karı-koca birbirine sevecen ve saygılı bir şekilde hitap eder. Erkek egemen bir toplum olmakla birlikte eşlerin beyler üzerinde etkisi büyüktür. Dede Korkut'taki erkek

kahramanlar, genel bir alp tipini temsil etmektedir. Hikâyelerde ortak unsurların fazlalığı dikkat çeker. Hem Dirse Han'ın hanımı hem de boyu uzun Burla Hatun, çocukları için aynı ağdı yakar. Boğa ile dövüşmeleri sırasında Boğaç Han da Kan Turalı da aynı şeyi düşünür. Hem Kan Turalı hem de Kazan, savaş sırasında göz kapağından yaralanırlar ve kendilerine yardıma gelen eşlerini tanımazlar. Esir olan kişiler genellikle on altı yıl tutsak kalır. Beyrek ve Kan Turalı'nın evleneceği kızlarda aynı özellikler aranmıştır. Hem Banı Çiçek hem de Selcen Hatun iyi at binen, kılıç kuşanan savaşçı kadın tipi olarak karşımıza çıkar (Öncül, 2008: 574-581). Uruz ve Segrek, “ana hakkı Tanrı hakkı olduğu” için çok sinirlenmelerine rağmen annelerine zarar vermekten kaçınmışlardır. Oğuz'daki her önemli olay mutlaka casuslar tarafından kâfirlere bildirilir. Beyler uykuya dalınca zor uyanır, çok uydukları için beylerin uykusu “küçücük ölüm” olarak adlandırılır. Kâfire saldırmadan önce mutlaka arı sudan abdest alınarak iki rekât namaz kılınır ve Hz. Muhammet'e salâvat getirilir. Fethedilen kalenin kilisesi varsa yıkılır ve yerine mescit yapılır. Tutsak olan yiğitler, oğlu veya kardeşi tarafından kurtarılır. Bu tutsaklık durumu, oğul veya kardeş büyüyünceye kadar gizlenir. Ava çıkmak, ata binip iyi ok atmak en büyük hüner göstergesidir. Bütün hikâyeler, mutlu sonla bitmektedir. Her hikâyenin sonunda Dede Korkut gelerek boy boylayıp soy soylar ve dua eder.

3. Dede Korkut Hikâyeleri'ni Tobias Üzerinden Okumak

Hikâyeleri bir tür “anlatı” olarak ele alan yaklaşım, hikâyelerdeki zaman, mekân ve şahıs kadrosu gibi olay örgüsü konusunda da okuyucuya önemli veriler sunmaktadır. Herhangi bir anlatıdaki olay örgüsünü önemseyen yaklaşımın kaynağı Aristo'nun sanat ve edebiyat felsefesine ve onun olay örgüsü üzerindeki düşüncelerine kadar uzanmaktadır. Bilindiği üzere Eski Yunan'da olay örgüsü metnin en önemli unsuru iken zamanla karakter ön plana çıkmaya başlamıştır. Aristoteles “*Poetika*” adlı eserinde; olay örgüsünün karakterden önemli olduğunu savunur. Ona göre “*Olay örgüsü, dramanın ruhudur. Olay örgüsü başı sonu belirli olan, başlangıç kısmını orta bölümün, orta bölümü de finalin takip ettiği ve asla başı sonu geliş güzel olmayan yapıdır.*” (Aristoteles, 2008: 14)

Türk Edebiyatında Dede Korkut Hikâyeleri üzerine bir anlatı olması yönüyle eğilen araştırmacılar arasında Mehmet Kaplan “*Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar I*” adlı çalışmasında hikâyeler üzerinde “kadın, hayvanlar, eşya ve aletler” gibi başlıklar altında tematik incelemeler yapmıştır (Kaplan, 2012: 41-90). Konuyu anlatı incelemeleri bağlamında daha teknik bir açıdan ele alan Mehmet Tekin ise “*Roman Sanatı I*” adlı eserinde Dede Korkut Hikâyelerindeki zaman ve mekân konusunu kayda değer görür ve inceler. Tekin, hikâyelerdeki zaman unsuru için “ (...) o kadar önemsenmez, şöyle bir hatırlatılır, o da soyut işaretlerle. Sözelimi 12 hikâyenin altı tanesinin zamanı ilk satıra ve ilk sayfaya isabet edecek şekilde ‘bir gün’ diğer altısı ise ‘bir gece, bir zaman sonra, Oğuz zamanı ve üç yıl’ ölçüleriyle belirlenir.” (Tekin, 2001: 124) ifadelerine yer verir. Aynı şekilde anlatılardaki mekânı da önemseyen Tekin, hikâyelerdeki mekân varlığının işlevinin eylem için zemin oluşturmak olduğunu ve bu nedenle de stilize edilerek verildiğini belirtir. (Tekin, 2001: 146)

Yukarıda bahsedilen çalışmalarda, destandan halk hikâyesine geçişte ara ürünlerden biri olan Dede Korkut anlatısının, hikâyenin temel unsurları bağlamında değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda hikâyelerin olay örgüleri ve dolayısıyla kurgusal yapısı da inceleme alanının bir diğer yönüdür. Dede Korkut Hikâyelerinde olay örgüleri, kişilerin zaman ve mekân içerisine uzanan eylemlerinden oluşur. Bu bağlamda eylem bakımından oldukça zengin olan anlatılar olay örgüleri yönüyle de zengindir (Genç vd. 2014: 409-410). Dede Korkut Hikâyelerinin eylem ağırlıklı kurgusu içerisinde her bir hikâyede eylemler belirli bir amaç doğrultusunda gruplandırıldığında bir hikâyede dahi birbiriyle yakın ya da uzak ilgili eylem grupları bulunduğu görülecektir. Hikâyelerin bu özerk yapısı gereği her bir hikâyede yer alan eylemlerin temelini teşkil eden ana neden gözetilerek bir üst kurgu tipi belirlenebilir.

Bu söz konusu kurgunun oluşması yolunda gerçekleştirilen diğer eylemler ise kendi aralarında amaç birlikteliği gözetilerek gruplandığında alt eylem grupları ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle Dede Korkut Hikâyelerindeki olay örgülerinin genel yapısını ortaya koyarken bu tarz bir sınıflamaya giderek, Tobias'ın kurgu tiplerinden hangisi ile örtüştüğünü şu şekilde listelemek mümkündür*:

Hikâye 1: Dirse Han Oğlu Boğaç Han

Ana Eylem: Baba-Oğul Arası Mücadele (*Üst Kurgu Rekabet*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Hikâye bir müddet çocuğu olmayan Dirse Han'a olumsuz muamele yapılması ile devam eder. Hikâyede ilk eylemler bu amaçla gerçekleştirilir. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Hikâyede ana eylem, fitne sonucu kandırılan baba ve oğulun mücadelesi etrafında gelişir. (*Rekabet*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Hikâyenin son kısımlarındaki eylemler, bazı kahramanları içinde buldukları durumdan kurtarmaya dönük olduğu için kurtarma eylemi ağırlık kazanır. (*Kurtarma*)

Hikâye 2: Salur Kazan'ın Evinin Yağmalandığı Hikâye

Ana Eylem: Oğuzlar-Dış Düşmanlar Arası Mücadele (*Üst Kurgu Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Salur Kazan'ın beyleriyle ava çıkmasını fırsat bilen kâfir, obayı yağmalar ve Salur Kazan'ın yakınlarını tutsak eder. Hikâyede ilk eylemler bu amaçla gerçekleştirilir. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Salur Kazan'ın oğlu Uruz, annesinin kimliğinin açığa çıkması için işkenceye maruz kalır. (*Fedakârlık*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Hikâyenin son kısımlarındaki eylemler, bazı kahramanları içinde buldukları durumdan kurtarmaya dönük olduğu için kurtarma eylemi ağırlık kazanır. (*Kurtarma*)

Hikâye 3: Bay Büre Oğlu Bamsı Beyrek Hikâyesi

Ana Eylem: Bamsı Beyrek-Banı Çiçek Arasındaki Aşk (*Üst Kurgu Aşk*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Hikâyenin merkezî kişisi Bamsı, Bay Büre'nin oğlu olarak doğar, büyür ve olgunlaşır. (*Olgunlaşma*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Bamsı'nın olgunlaşması sonrasında gelişen eylemler Banı Çiçek'e duyduğu "aşk" etrafında değerlendirilebilir. (*Aşk*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Bamsı Beyrek'in düğününde kâfirler toya saldırır ve Bamsı'yı tutsak ederler. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 4: Kâfir kızı on altı yıldır tutsak olan Bamsı'ya yardım ederek onun tutsaklığını sonlandırır. Bamsı ise 39 yiğidini tutsaklıktan kurtardığı için hikâyede kurtarma eylemi ağırlık kazanır. (*Kurtarma*)

Hikâye 4: Kazan Bey Oğlu Uruz Bey'in Tutsak Olduğu Hikâye

Ana Eylem: Oğuzlar-Dış Düşmanlar Arası Mücadele (*Üst Kurgu Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Uruz'un on altı yaşına gelmesine rağmen henüz bir kahramanlık sergileyememiş olması babası Kazan'ı zor durumda bırakır. Uruz da babasının tepkisi karşısında ava çıkar, savaşa katılır ve esir düşer. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Uruz'un tutsaklığına son verebilmek için kâfirlerle mücadeleye girilir, bu mücadelede Kazan Bey de esir düşer. (*Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Hikâyenin sonunda Kazan Bey'in karısı Boyu Uzun Burla Hatun ve diğer Oğuz beyleri yardım ederek hem Uruz'u hem de babası Kazan Bey'i kurtarırlar. (*Kurtarma*)

Hikâye 5: Duha Koca Oğlu Deli Dumrul Hikâyesi

---

* Dede Korkut Hikâyelerinin olay örgülerinin genel yapısını ortaya koyarken yaptığımız yukarıdaki sınıflamada eserin Fleischer tarafından bulunan Dresden nüshası esas alınmıştır.

Ana Eylem: Azrail Karşısında Çaresiz Kalan Dumrul'un Kaçışı Tercih Etmesi (*Üst kurgu Kaçış*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Çok güçlü olan Deli Dumrul'un köprüden geçen ve geçmeyen herkesten bedel istemesi bir haksızlık doğurur. Hikâyede ilk gerilim bu noktada oluşmaya başlar. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Dumrul'un bu eylemi karşısında Azrail ile karşılaşması onu çaresiz kılar. Dumrul'un Azrail'den kaçışı boş bir çaba da olsa bu yolda çeşitli eylemler sergilenir. (*Kaçış*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Hikâyede ilk iki eylem grubundan sonra düğümü çözen eylemler fedakârlık ekseninde gelişir. Zira bu eylemler silsilesini sonlandıracak olan şey; karısının Dumrul için canını feda etmek istemesidir. (*Fedakârlık*)

Hikâye 6: Kanlı Koca Oğlu Kan Turalı Hikâyesi

Ana Eylem: Kan Turalı ile Selcen Hatun Arasındaki Aşk (*Üst Kurgu Aşk*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Kanlı Koca, oğlu Kan Turalı'yı evlendirmek ister. Kan Turalı da evlenmek ister. Önce Kan Turalı kendine eş arar, bulamaz. Bunun üzerine babası oğluna uygun bir eş aramaya çıkar. (*Araştırma*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Kan Turalı, sevdiği Selcen Hatunla evlenebilmek adına birçok engeli aşar ve babasından kızı olarak Oğuz ellerine yola çıkar. (*Aşk*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Trabzon tekürü sözünden döner ve Selcen Hatun ile Kan Turalı'nın peşine düşer. İki âşık verdikleri mücadeleyi kazanırlar. (*Kovalamaca*)

Hikâye 7: Kazılık Koca Oğlu Yigenek Hikâyesi

Ana Eylem: Oğuzlar-Dış Düşmanlar Arası Mücadele (*Üst Kurgu Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Akına çıkmak için Bayındır Han'dan izin alan Kazılık Koca, Düzmürt kalesi tekürü Direk Tekür tarafından derdest edilip on altı yıl tutsak kalır. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Kazılık Koca esir edildiğinde henüz bir yaşında olan Yigenek adında bir oğlu vardır. Yigenek babasının hayatta olduğunu bilmez. On beş yaşına girdiğinde babasının tutsak olduğundan haberi olur ve onu kurtarmak için harekete geçer. (*Olgunlaşma*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Yigenek ve Oğuz beylerinin gelişinden haberdar olan Direk Tekür savaşta tüm Oğuz beylerini alt eder. Sıra Yigenek'e gelir, Yigenek Allah'a yalvarır ve ondan aldığı güçle kâfirin başını keser. (*Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 4: Mücadelenin sonunda Yigenek ve diğer Oğuz beyleri Kazılık Koca'yı kurtarırlar. (*Kurtarma*)

Hikâye 8: Basat'ın Tepegöz'ü Öldürdüğü Hikâye

Ana Eylem: Oğuzlar-Olağanüstü Varlıklar Arası Mücadele (*Üst Kurgu Serüven*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Oğuzlar bir gün düşmanın saldırısına uğrar ve yurtlarını terk etmek zorunda kalırlar. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Bayındır Han'ın at çobanı Sarı Çoban pınar başında peri kızıyla birlikte olur. Bu ilişkiden bir yıl sonra tek gözlü bir varlık dünyaya gelir. (*Metamorfoz*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Oğuz halkı hayatta kalabilmek için Dede Korkut'u aracı kılarak Tepegöz ile mücadeleye girer. (*Serüven*)

Eylem/Kurgu Tipi 4: Tepegöz'ün bir türlü öldürülememesi Basat'ı arayışlara iter ve Basat Tepegöz'ü ancak gözünden vurursa öldürebileceğini anlar. Hikâyenin sonunda Basat, Tepegöz'ü öldürür ve Oğuz halkı huzura kavuşur. (*Kurtarma*)

Hikâye 9: Begil Oğlu Emren'in Hikâyesi

Ana Eylem: Oğuz- Dış Düşmanlar Arası Mücadele (*Üst Kurgu Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Begil, Gürcistan sınırında gözcülük yapar. Kâfirlerin başını kesip Han'a yollar. Her işte çok başarılı olmasına rağmen Salur Kazan'ın, hüneri Begil'de değil de atta bulması Begil'in çok zoruna gider ve Begil obasını terk eder. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Begil attan düştüğü için ayağı kırılır. Bunun haberini alan kâfir saldırıya geçer. Onun yerine, kıyafetlerini giyen ve kılıcını kuşanan oğlu Emren geçer. Emren, tekür ile cenge tutuşur. (*Kovalamaca*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Emren Allah'a dua eder. Allah da ona Cebrail aracılığıyla yardım gönderir. Emren tekürü yener ve tekür af dileyerek Müslüman olur. (*Kurtarma*)

Hikâye 10: Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi

Ana Eylem: Oğuz ile Dış Düşmanlar Arasındaki Mücadele (*Üst Kurgu Serüven*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Egrek, Bayındır Han'ın divanında tüm beyleri çiğneyip en öne oturur. Ters Uzamış bir gün dayanamayarak, burada oturmayı hak edecek olgunlukta değilsin der ve Egrek'e çıkışır. Egrek olgun olduğunu kanıtlamak için akına çıkar. Kara Tekür ona tuzak kurarak Egrek'i tutsak eder. (*Olgunlaşma*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Babası, Egrek'in kardeşi olduğunu Segrek'ten yıllarca saklar. Gerçeği öğrenen Segrek, kardeşini kurtarmak için yola düşer. Düşman, kardeşine karşı Egrek'i kullanmak ister ancak iki kardeş birbirini tanır ve düşmana karşı birlikte mücadele ederek düşmanı yenerler. (*Serüven*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Segrek kardeşi Egrek'i kurtarır ve birlikte Oğuz iline dönerler. (*Kurtarma*)

Hikâye 11: Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Onu Tutsaklıktan Kurtardığı Hikâye

Ana Eylem: Oğuz ile Dış Düşmanlar Arasındaki Mücadele (*Üst Kurgu Serüven*)

Eylem/Kurgu Tipi 1: Salur Kazan erleriyle ava çıkar, kâfir iline gelir. Kâfirler haberi alır, Salur Kazan'ı uykusunda esir ederler. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Salur Kazan çıkamayacağı bir kuyuda iken tekürün karısı yanına gelir, Salur Kazan kadına öyle şeyler anlatır ki, kadın hemen teküre gider ve Kazan'ı serbest bırakması gerektiğini söyler. (*Ayartma*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Salur Kazan'ın oğlu olduğunu öğrenen Uruz hemen yola koyulur. Tekürün hilesi sonucu Salur Kazan ile mücadeleye tutuşurlar, Oğuz beyleri bir bir meydandan çekilir. Uruz ise Salur Kazan'ı yaralar ve bu sırada babası olduğunu anlar. (*Serüven*)

Eylem/Kurgu Tipi 4: Oğuz beyleri, hep birlikte kâfire hücum ederler, Salur Kazan'ı kurtarıp obaya dönerler. (*Kurtarma*)

Hikâye 12: İç Oğuz'a Dış Oğuz'un Asi Olup Beyrek'in Öldüğü Hikâye

Ana Eylem: Oğuzların Kendi Aralarındaki Mücadele (*Üst Kurgu Rekabet*)

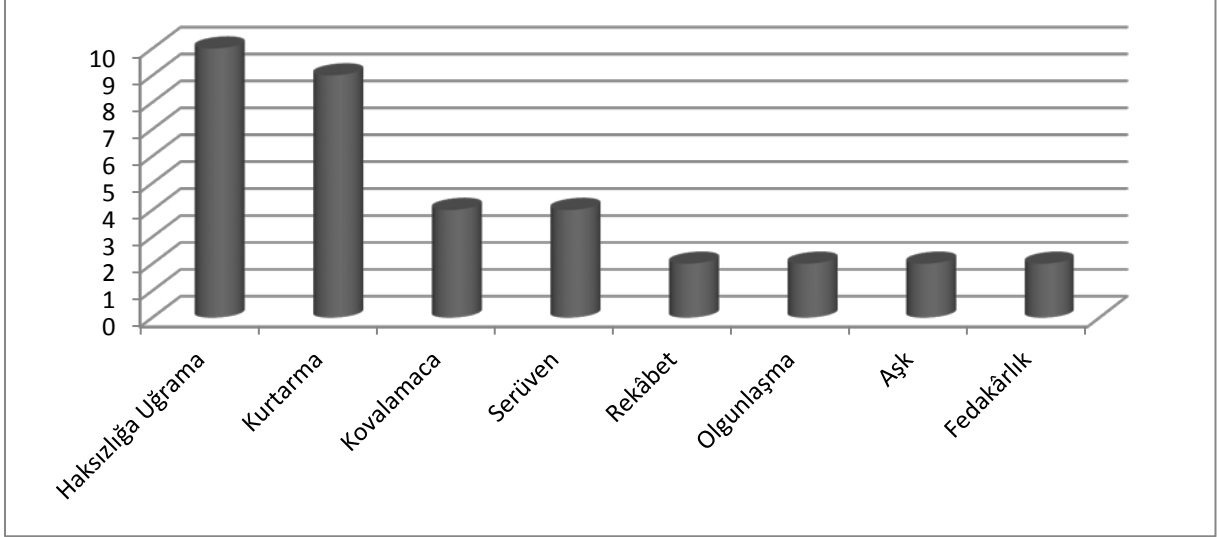
Eylem/Kurgu Tipi 1: Kazan Han'ın kendilerini aşağıladığını düşünen dış Oğuzların beyi, ona isyan eder. (*Haksızlığa Uğrama*)

Eylem/Kurgu Tipi 2: Aruz, tüm dış Oğuz beylerini toplar ve kendisinin Kazan'a düşman olduğunu söyler. Diğer Oğuz beylerinden de kendisine uymalarını ister. (*Ayartma*)

Eylem/Kurgu Tipi 3: Beyrek'in bu çağrıya uymaması, Aruz'u öfkelenendirir ve kendi kılıcıyla Beyrek'i yaralar. Beyrek de kanının yerde kalmamasını Kazan'a tembihler. (*İntikam*)

Eylem/Kurgu Tipi 4: Dış Oğuz beyleri ile iç Oğuz beyleri karşı karşıya gelir. İç Oğuz beyleri karşılaşmadan galip ayrılır ve tüm dış Oğuz beyleri kendilerine itaat eder. (*Rekabet*)

Yukarıdaki listede yer alan ana eylem grupları ve alt grupların sayısal ağırlığı aşağıda yer alan tabloda toplu olarak yansıtılmıştır:

Grafik 2: Hikâyelerin R. B. Tobias'ın Kurgu Tiplerine Dağılımı

M. Fuad Köprülü'nün ifadesiyle cemiyetten edebiyata ya da edebiyattan cemiyete gitmek mümkündür. (Köprülü, 1980: 1) Edebî eser incelemelerinde yaygın şekilde benimsenen bu tarz bir sosyolojik yaklaşım, Dede Korkut Hikâyelerinin ve anlatının olay örgülerinin izahında da göz önünde bulundurulması gerekli olan bir durumdur. Bu anlamda hikâyelerin olay örgülerinin izahında, hikâyelerin içinde yaratıldığı Oğuz boyları, boylar arası münasebetler, göçebe toplum yaşamının gerekleri göz önünde bulundurulmalıdır. Hikâyelerde belirgin şekilde yaygınlığı görülen iki eylem grubu “kurtarma” ve “haksızlığa uğrama”dır. Birbirinin tamamlayıcısı olan bu iki üst kurgu sayısal yoğunlukları ile esasen Dede Korkut Hikâyelerinin genel kurgu tipleri olduklarını da göstermektedir. Bu durum bir diğer açıdan hikâyelerin zengin eylem kadrosunun “mücadele” kurgusu üzerine kurulduğunu da ortaya koyar. Ancak Dede Korkut hikâyelerinin genel anlatı türlerinde gördüğümüz zulme uğrama ve kurtarma; dolayısıyla da mücadele kurgularındaki özerk yapısı, haksızlığa uğrayanın da kurtaranın da ‘iyiler’ yani Oğuzlar olmasıdır. Bu kurtarma ve haksızlığa uğrama kurgularında düşman hariçtedir, tehlike Oğuzdan da gelse Oğuz Türkü sonunda kurtuluşa erecektir.

Dede Korkut anlatısında yer alan hikâyeler yukarıda yer verilen üst ve alt kurgular etrafında yorumlandığında hikâyelerin duygusal yoğunluğunun, eylemin gerisinde kalmış olduğu görülmektedir. Hikâye kurgularında iki hikâyede tespit edilen “aşk” olgusu dışında diğer kurgu tiplerinin tamamı harekete dayalı gruplardır. Aşk kavramının, kurgu tipleri arasında bu oranda yer alması ve nasıl değerlendirildiği konusunu doğrudan dönemin Oğuz toplumunun göçebe yaşam tarzı belirlemektedir. Kadına duyulan aşk yine belirli bir eylem zincirinin ilk basamağını oluşturur, zira göçebe yaşamdaki devamlılık ilkesi ve çocuk doğurma, kadına yüklenen işlevler arasındadır. Eserde aşk da bu noktada devreye girer. Dolayısıyla hikâyelerde “aşk” olarak nitelendirdiğimiz bu eylem grubunun temel nedeni, karşı cinse duyulan haz eksenli bir ilgi değil, aşkı sosyal bir mesele olarak “ailenin” çekirdeği olarak kabul eden bir anlayıştır. Bir bakıma aşk üst kurgu olmakla birlikte yine de hikâyelerin geneline hâkim olan kahramanlık duygusunu kapsayamamaktadır. Bu durumun bir örneğini Uşun Koca Oğlu Segrek Hikâyesi’nde Segrek, gerdeğe girdiğinde ağabeyinin intikamını almayı önceleyerek sergiler.

Her bir hikâyede görüleceği üzere ortak bir neden etrafında birden fazla eylem gurubunun yer alması ve bu eylem çeşitliliğinin her bir hikâyede tekrar etmesi, Dede Korkut Hikâyelerinin çekirdek düzeyde de olsa kurgusal zenginliğini ortaya koymaktadır. Söyleyişi ve eylemi önemseyen hikâyelerde kimi eylem öbeklerinin ayrıntılandırmaya müsait olan çekirdek yapıları adeta verilen kurguya uygun yeni edebî üretim yapmayı müsait kılmaktadır. Bir başka deyişle, Dede Korkut anlatısındaki bu eylem zenginliğini “kurgu çekirdekleri”

olarak görmek mümkündür. Bu bağlamda tek bir hikâyede gelişen 3-4 eylem öbeğinin her biri kendi içinde yeni anlatı türlerine temel teşkil edebilir.

Dede Korkut'ta yer alan on iki hikâyenin eylem haritasına bakılarak birtakım kurgu tiplerinde yeni anlatılar meydana getirmek için yine Tobias ve öğretisinden yola çıkılabilir. Tobias 20 temel kurgu tipinin ayrıntılandırılması hususunda öne sürdüğü önerileri ile önemli oranda yol gösterici ve belirleyicidir. Bu noktada örnek olması bakımından **Hikâye 1**: Dirse Han Oğlu Boğaç Han ve **Hikâye 11**: Salur Kazan'ın Tutsak Olup Oğlu Uruz'un Onu Tutsaklıktan Çıkardığı Hikaye daha ayrıntılı ele alınabilir. Hikâye 1'de üst kurgu "rekabet"tir. Üst kurgu etrafında ise belirgin bir şekilde "haksızlığa uğrama, rekabet ve kurtarma" kurguları etrafında gelişen eylemler görülmektedir. Dede Korkut'un eylem ağırlıklı söz konusu anlatısını kurgu tiplerine bağlı kalarak zenginleştirmek mümkündür. Bu bağlamda Tobias'ın söz konusu kurgu tipleriyle ilgili bazı önerileri şöyledir:

Haksızlığı Uğrama	Rekâbet	Kurtarma
Düşmandaki üstünlük	Karşı konulamayan bir gücün varlığı	Karakter değil hareket merkezdedir.
İyilerin kuvvet dengesini sağlaması	Rakiplerin kuvvet dengesinde eşitliğin sağlanması	Odak noktası kötünün kovalanması
İyilerin engelleri aşması	Harekete ilk düşmanın başlaması	Düşman, kahramanı sık sık engellemeli
	Önceleri düşmanın üstünlük kurması	Düşman ve iyi arasında kurbanlar var edilmeli
	Sonunda iyinin gâlip gelmesi	Ayrılık, kovalama ve çatışma birleşme ile bitmeli

Tablo 1: Tobias'ın Haksızlığı Uğrama, Rekâbet ve Kurtarma Kontrol Listesi

"Haksızlığa Uğrama, Rekabet ve Kurtarma" tipleriyle örtüşen hikâye parçaları Tobias'ın yukarıda listelediğimiz süreç basamaklarıyla zenginleştirildiğinde **Hikâye 1**'de Dirse Han'ın oğlunun olmayışı sürecinde yaşadıkları, oğlu Boğaç ile yaşadığı gerilim ve oğulun babasını kurtarması daha zengin anlatılar meydana getirebilir. Aynı şekilde Hikâye 11'e bakıldığında bu kez "serüven" üst kurgusuna bağlı olarak "Haksızlığa Uğrama, Ayartma ve Kurtarma" kurgu tipleri görülmektedir. Bu yapılardan "serüven" kurgusu, yine Tobias'ın süreç basamaklarında yer alan şu hususlara dikkat edilerek daha ayrıntılı açıklanabilecektir:

Serüven
1. Hikâyenin odan noktası kişilerden çok maceranın kendisi olmalıdır.
2. Hikâyede dünyaya, yeni ve garip yer ve olaylara açılış olmalıdır.
3. Kahraman bir değer aramak için yola çıkmalıdır; servet kişinin evinde değildir.
4. Maceraya başlamak için biri ya da bir şey kahramanı motive etmelidir.
5. Her aşamada gerçekleşen olaylar kahramanı motive eden nedene bağlanmalıdır.
6. Kahramanın hikâyenin sonunda anlamlı bir değişim geçirmesi gerekli değildir.
7. Maceralarda genellikle aşka yer verilir.

Tablo 2: Tobias'ın Serüven Kontrol Listesi

Görüldüğü üzere "serüven" kurguları da ayrıntılandırmaya müsait yapılardır. Dede Korkut anlatısında yer alan eylem gruplarının birçoğu "serüven" yapısıyla örtüşmektedir. Bu tarz hikâyeler de kendi bünyelerinden yeni anlatıların oluşturulabilir olduğunu gösteriyor olmaları bakımından önemlidir. Bu bağlamda Hikâye 11'e tekrar değinilirse, Salur Kazan'ın tutsak edilip kurtulması olayı başlı başına bir anlatı, Salur Kazan'ın oğlu olduğunu öğrenen Uruz'un mücadelesi ve babasıyla bu mücadeleyi sonlandırması başlı başına bir diğer anlatıyı (hikâye, roman vb) meydana getirebilir. Aynı zamanda bu anlatılar senaryolaştırmaya da uygun niteliktedir. Böylesine bir kurgu zenginliği Dede Korkut anlatısının en ayrıcalıklı yönünü oluşturmaktadır.

Sonuç

“Anlatı” kavramı düzleminde Dede Korkut Hikâyeleri kuşkusuz Türk ve Dünya Edebiyatının başyapıtlarından biridir. Anlatının Tarih, Sosyoloji, Antropoloji, Halkbilim vb. sahalardaki değeri yanında “edebî” yönü de Edebiyat bilimi bağlamında yapılacak incelemelerle ortaya konulabilecek zenginlikte bir yoğunluğa sahiptir. Bir kült eser olan Dede Korkut Hikâyeleri üzerine yapılan ve yapılacak olan çalışmalar, eserdeki edebî yoğunluğun çözümlenerek eserden güncel veriler elde etmeyi mümkün kılmaktadır. Çalışmamızda modern bir çalışma olan Ronald B. Tobias’ın kurgu teorisi esas alınarak Dede Korkut anlatısının olay örgülerine odaklanılmıştır. Hikâyelerin bu suretle ortaya konulan kurgu haritası, anlatının çekirdek düzeyde de olsa kurgusal zenginliğini ortaya koymaktadır. Söyleyişi ve eylemi önemseyen hikâyelerde kimi eylem öbeklerinin ayrıntılandırmaya müsait olan çekirdek yapıları adeta verilen kurguya uygun yeni edebî üretim yapmayı müsait kılmaktadır. Bu bağlamda bir “merkez metin” olarak Dede Korkut anlatısı birçok farklı edebî türde yeniden kurgulanıp edebî üretime kaynaklık edecek niteliktedir. Anlatının kurgusal zenginliği söz konusu edebî türler arasında özellikle modern okuyucuya seslenen roman ve tiyatro gibi türlerdeki yaratımı daha mümkün kılmaktadır.

Dede Korkut anlatısının daha önce de zikrettiğimiz sosyokültürel değeri, eserin günümüz okuru için yeniden kurgulanmasında en önemli nedenlerden biridir. Bu bağlamda anlatının yeniden yorumlanmasında hedef kitlelerin başında çocuklar gelmektedir. Hikâyelerin değer aktarımı noktasında güncel bir anlayışla yeniden kurgulanabilir olması bu bağlamda değerlidir. Ancak Dede Korkut anlatılarının “özüne sadık kalmak suretiyle” güncellenmesi de önemli bir husustur. Özellikle çocuk yaştakilerin ilgilerini ve dikkatlerini çekebilmek amacıyla hazırlanacak çizgi roman, çizgi sinema vb. gibi türlerde Tobias’ın teorisinden hareketle anlatılarda elde edilen çekirdek kurgular korunup, farklı olay örgüleri bu çekirdek kurgular etrafında yeniden şekillendirilerek seyirci ya da okuyucuyla buluşturulabilir. Böylelikle Türk çocuklarına, 10. yüzyıldaki Oğuz Türklerinin başlarından geçen olaylar, sahip oldukları kültür ve töre anlayışları çocuklarda daha da ilgi uyandırabilecek bir biçimde, onların sıkılmasına yol açmadan anlatılabilir.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ Şerif (2014). *Anlatma Esasına Dayalı Edebî Metinlerin Tahlili*, Ankara: Kurgan Edebiyat Yayınları.
- ARİSTOTALES (2008). *Poetika*, Çev: Yılmaz Onay, İstanbul: Mitos Boyut Yayınları.
- BALYEMEZ Sedat (2011). *Dede Korkut Hikâyeleri'nin Metin Dil Bilimsel Yapısı*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- BATUR Enis (1979). “Anlatı Çözümlemesine Kuramsal Yaklaşım”, *İstanbul Üniversitesi Dilbilim Dergisi*, S: 4, ss. 132-146.
- BORATAV Pertev Naili (1958). “Dede Korkut Hikâyelerindeki Tarihi Olaylar ve Kitabın Telif Tarihi”, *Türkiyat Mecmuası*, C. 13, ss. 109-140.
- DERVİŞCEMALOĞLU Bahar (2014). *Anlatıbilime Giriş*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- ERGİN Muharrem (1995). *Dede Korkut Kitabı – I* (Giriş-Metin-Faksimile), Ankara: TDK Yayınları.
- ERGİN Muharrem (2002). *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- GENÇ, İlhan-KILIÇ Atabey-SOYAK İ. Hakkı (2014). *Dede Korkut Kitabı-Hanım Hey*, Ankara: TOBB Yayını.
- JAHN Manfred (2015). *Anlatıbilim (Anlatı Teorisi El Kitabı)*, Çev: Bahar Dervişcemaloğlu, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- KAPLAN Mehmet (2012). *Türk Edebiyatı Üzerinde Araştırmalar 1*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- ÖNCÜL Kürşat (2008). “Dede Korkut Hikâyelerinde Savaşçı Kadın Tipi ve Animus Kavramı”, *Turkish Studies*, S: 3/2, ss. 574-581.
- ÖNERTOY Olcay vd. (2004). *Türk Dili* (Komisyon), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ÜSTÜNOVA Kerime (2008). “Dede Korkut Kitabını Oluşturan Destanlardaki Ortak Özellikler”, *Turkish Studies/Türkoloji Araştırmaları-Dede Korkut Dosyası*, S. 3/1, ss. 138-144.
- TEKİN Mehmet (2001). *Roman Sanatı I*, Ankara: Ötüken Yayınları.
- TOBIAS Ronald B. (1996). *Roman Yazma Sanatı*, Çev: Esat Harmancı, İstanbul: Say Yayınları.